

ANKETİMİZ

Hece mi, Aruz mu?

Üstat Filozof Rıza TEVFIK'in cevabı:

.....

[Meşrutiyetten biraz evvel Selânikte çıkan Çocuk bahçesi mecmuası ortaya bir (Hece-aruz meselesi) çıkarmıştı.]

Çınaraltı mecmuası, Sayı (123)

Sahife 3.

Evet!.. Akıllı gazetecilerin en büyük marifeti, gazeteye dercolunan makaleler pek tatsız olup ta halkın uykusunu getirmeye başladığı zaman (neticesi pek çabuk kavgaya müncer olacak) bir mesele çıkarmaktır; çünkü halkın psikolojisini iyi bilenler, şu hakikati de iyi bilirler ki halk, herşeyden ziyade horoz döğüşünden hazeder. Şüphe yok ki gazeteciler de — az çok!.. — akıllıdır. Az çok!.. dedim! Çok akıllı olsalar, muharrirlerle iyi para verirlerdi. Akıllı davranabilse, ben onlara öyle kavgaya çıkaracak mevzular bulurdum ki kendileri de pışman olurlardı; idarehanelerinde pencere kalmazdı.

Nişin Selânikte çıkan Çocuk bahçesinde, böyle (vezin ve parmak hesabı) gibi mahiyeti itibarile, hiç kavgaya meydan vermemesi lâzımgelen ilmi bir mesele yüzünden kavgaya çıkardı?.. Bunu anlatmak uzun sürer, ve aruz bahsi ile zerre kadar alakası olmadığı için münasebet almazsa da memleketimizde hiç bir vakit doğrudan doğruya bir fikri sarahatle beyan etmek kolay olmadığından, her meseleyi paravan gibi kullanmak ve onun ardından bir aziz maksadı terviç etmek gayretile kavgaya çıkarmak, bizde malûl bir methode olmuştur.

Ben o zaman merhum Naciyi şahsan değil ismen bile tanımazdım. Meşrutiyetten sonra görüştüktü. Merhum Mehmet Emin bey ahablarımdandı. Bu Türk şairinin ilk eseri basılmazdan evvel ben, halkı eski rejim aleyhinde tehyic etmek için (Orhun balabanları bana ne dedi?) ünvanile bir uzun şiir yazmıştım ki pek (Yaco-

bin) lisanile ifade olunmuştu. Bu uzun şiir, hâlâ basılmamıştır fakat olduğu gibi duruyor; ve samimi dostlarım onu bilir; bilhassa aziz dostum Köse Râif paşa oğlu Fuat bey, şahidimdir, ve hamdolsun sağdır. Merhum Ömer Nacinin bu şeylerden haberi yoktu. Biz de bilmediğimiz bir adama birdenbire açılanmazdık. Kendisi Çocuk bahçesine bazı şeyler yazarmış, arasına da aruz veznile manzume

Suallerimiz:

- 1) Aruz veznî mi, hece veznî mi, bugünkü dilin millî ve tabîî veznidir?
- 2) Vezinler dilin kendi bünyesinden doğan kalıplar mıdır? Yoksa sanatkarların icat ve ifada ettiği ölçüler mi?
- 3) Aruz veznî halkın selâsına ve dilin bünyesine kadar girmiş midir?
- 4) Türkçe nazmında hem aruz, hem hece veznî kullanılabilir miyiz? Böyle ayrı ayrı iki veznî sistemi kullanılan başka edebiyatlar var mıdır?
- 5) Aruz veznî Türkçe şiir sigalarının bir çoğunu ve bir çok kelimeleri almıyor? Buna rağmen bu veznî kullanılabilir miyiz?
- 6) Uzun sesli harfleri gıgıde silinip azalan Türkçemizde bu veznî her zaman için muhafaza etmeğe imkân var mıdır?
- 7) Hece veznî zevkimize tatmin etmiyor mu? Aruz veznî hecenin bu noksanını mı telâfi ediyor yoksa pürvihan halinde mi devam ediyor?
- 8) Son zamanlarda aruzla yazılan şiirlerin çoğalmasının sebebi ne olabilir?

neşredermiş. Onun tarizi, kendisinin sevdiği ve iyi kötü kullandığı vezin şeklini müdafaa gayretile idi. Şiirlerine bakılırsa (emsali misillî) seylerdi, şairliği fevkalâde bir şey değildi; netekim komitecilige girdikten sonra şiir hevesinden de büsbütün farîğ oldu ve (Cemiyeti mukaddese) dediğimiz karga derneğine dahil olduktan

sonra dost ve arkadaş olmuştuk. Çok güler yüzlü, neşeli bir gençti. Zavallı beyhude yere ömrünü telef etti. Hak rahmet eylesin bahiste sıkıştığı için tehlikeli imalara iltizamen saparak, gazetenin kapanmasına sebep olmuştu. Aruz taraftarları ile parmak hesabı mürevvîçlerinden hangisinin galip geldiği meselesine gelince onu zaman çoktan halletti. Fakat bu noktada bir mühim mülâhazamı ihtiar etmek isterim: O sıralarda Mehmet Emin bey merhum (Türkçe şiirler) ünvanile ilk eserini bastırmıştı. Bu küçük risalede kendi eseri dört beş parça manzumedan ibaretti. Risalenin yarısından ziyadesi onu müdafaa etmek için benim yazdığım mukaddeme ile bu meseleye kâmilan lâkayt olan Abdülhak Hâmidin ve Ekrem'in sudan takırlarıydı. Ben o uzun mukaddemede (bu veznî ve bu halk lisanını terviçten maksadımız güzellik ve zarafete hizmet etmek değil, halkı uyandırıp şiir zevkinden hissedar etmektir,) diyebilmişim. O zaman da Mehmet Emin bey (Ben bir Türküm) ünvanlı kısa bir manzume yazmıştı ki sahihan şiir sayılır. Yunan muharebesinde parlak muvaffakiyetimiz, bu küçük şiirin haddinden ziyade takdir edilmesine sebep oldu. Ben Emin beyi resmen takdir ettim ve ona hitaben heyecanlı bir şiir yazdım idi ki Çocuk bahçesinde basılmıştır;

Ey lahraman bir milletin südlü temiz evlâdı
İddâkaten sen bir Türksün!.. Dinin, elsin
uludur!..

Diye başlar on kıtalık uzun ve ateşli bir şiirdir. 20 teşrinievvel 1321 Tavşantaşı, kaydile tarihi de mazbuttur. Lâkin maatteessüf -Emin bey, (Ben bir Türküm) manzumesinden başka yazdığı bir çok şeylerde ancak bir nâzım olduğunu ispat ettiği için, (Devamı 11 inci sahifede)

ANKETİMİZ

Hece mi, Aruz mu?

Üstat Rıza Tevfik'in cevabı

(Başarısı 8 inci sahlfede)

ben bu şiirimi bir daha anmadım, ve şiir kitabımda dercetmedim. Merhum da hiç zikretmedi. Bunun da sebebi anlaşılır. Tefsire hacet yoktur.

İşte bu kadardır ol hikâyet
Bakırsı düğün-u bi nihâyet.

Asıl aruz ve hece meselesine gelince fikrimi muhtasaran arzedeceğim:

Arap aruzu için seleflerimiz koca koca kitaplar yazmışlardır. Ben aruzun esas prensiplerini yarım saatte herkese anlatabilirim. Burada ona gayret edeceğim.

Evvelâ, üç türlü vezin olabilir. (Vezin, Arapça ölçü, tartı demektir.) Birincisi bir mısradaki kullanılmış olan kelimelerin (kuvvet vurgusu=accent tonique) nu tanzim etmekten ibaret. O da, vurgusu kuvvetli olan hecelerin arasını mütesavi fasılalarla düzgün düşürmektir.

Avrupa lisanlarında (accent tonique) ekseriya kelimelerin ilk hecelerinde hiss olunur. Türkçede son heceler üzerindedir. Fakat bazı mürekkep kelimelerde ve tasrifatta bu (kuvvet vurgusu) yerini değiştirebilir. Meselâ İngilizcede (canlı) yâni (hayvan) mânasına gelen (zoo) kelimesinde birinci hece olan (zi) dadır. (Logical) da yine başta (lo) hecesinde hiss olunur. (Bahçe) demek olan (garden) kelimesinde yine başta. Bunları terkip edip bir tek kelime yaparlar (zoological) olur. Kuvvetli aksan (lo) hecesi üzerine biner. (Garden) kelimesini de raptedersek (zoological garden) yani (hayvanat bahçesi) demek olur, ve accent —işaret ettiğim veçhile— iki hece üzerinde hiss olunur. İngilizcenin kardeşi olan Almancada da kuvvet vurguları aynı heceler üzerindedir: (Zoolôgischegarten) diye okunur. İlâh...

Şimdi, bir mısradaki bulunan ke-

limelerde, vurgusu kuvvetli olan heceleri aynı fasılalarla tertip etmek meselâ her üç hafif heceden sonra bir ağır hece getirmek suretile istif, yani (tanzim) etmek, manzum yazmak demektir; ve hakikat öyle tanzim edilmiş bir cümle okununca kulağımız bir âhenk hisseder. Bu, bazı hecelerin ağır basmasından husule gelen âhenktir. Buna (tartı vezni) demek doğru olur. Ve bunu timsali bir surette çizgi ve nokta ile gösterebiliriz. Ben bu hususta âdi telgraf alfabesini kullanırım. Hafif yani vurgusuz heceleri (.) vurgulu heceleri (—) ile gösteririm.

Şu takdirce manzum bir cümle meselâ şu tertip üzere olur:

(—... —... —...) yâni kuvvetli heceler muntazaman üçer vurgusuz hecelerle ayrılmış bulunur, veyahut başka bir istif nümunesi arzeder.

Malumdur ki Simalî Avrupa milletleri (İngiliz, Alman ilâh) hep bu (accent tonique) tertibi üzere manzum söz söylerler. Kafiyesiz şiir yazan eski Yunaniler ve onları taklit eden Romalılar da bu usule tâbi idiler.

Veznin ikinci bir nev'i de Arap veznidir, ki buna (aruz) diyorlar, halbuki (aruz) mevzun ve manzum ve kafiyele söz söylemek hünerini öğretti hususî ilmin ismidir. Buna Fransızca (prosodie) derler. Her ne ise!..

Araplarda aruzla meşgul olan mütehassısların rivayetine göre muhtelif Arap vezinlerini tâyin etmekle aruz ilmini icat ve tesis eden (İmam Halil) isminde bir zat imiş. Fakat samiası pek hassas olan bu adam, o vezinleri hayalinden uydurmuş, sahada develerin ve atların yürüyüşünde hissettiği âhenkten çıkarmış; ve bu suretle tâyin etmiş olduğu türlü türlü (vezin) lerin her bir nev'ine

(bahr) yani deniz demiş. Bu tâbir — itikadımca — hoş düşmüştür. Çünkü vezin kalıplarının birbiri ardısıra gelmesi yani muntazaman tekerlür etmesi sebebiyle hiss olunan âhenk sahihan dalgayı andırır.

İmam Halil, bu muhtelif vezin kalıplarını ifade etmek için (fiil) kelimesinin müstaklarını kullanmıştır. (Fa'ilün, mefulün, mütefaillün, mefa'ilün, failâtün, müstef'ilün, feulün, fa'lün) gibi.

— Arkası var —

Gönül Vereli

Evimi, köyümü aramaz oldum
Dumanlı dağlara gönül vereli;
Eşime, dostuma varamaz oldum
Dumanlı dağlara gönül vereli.

Her yanı doldurmuş çeşit çeşit gül,
Her dalda çileyor başka bir bülbül;
Muhtatın kıızı da gözümde değil
Dumanlı dağlara gönül vereli.

Rüzgârı estikçe hep kekik kokar;
Sesime ses veren dereleri var.
Fermanım dinlenir Koroğlu kadar
Dumanlı dağlara gönül vereli.

Üstünde geçiyor yazın ve kışın,
Bir oldu burda içtim dışım,
Tamıya dala çok yakınlaşmışım
Dumanlı dağlara gönül vereli.

Süreyya ENDİK

Gurbette

Yıllarca dolaştım ben bu yollarda,
Gurbetti gurbette anladım zorumu.
Sadece sırtımdan beni ardarda,
Dizlen şu dağlar ayıymıyormuş.

İnandım ne kadar hoş ve nafle,
Bir yola atılıp düşmüşüm dille.
Derdimi duyeyen pınarlar bile
Burada sesini duyurmuyormuş...

Gökleri kaplayan bulutlar alım,
Kavalar gıyımış yine günahım.
Anladım gurbette beni Allahım
Kayırmıyormuş lâl kayırmıyormuş.

Hamdi İŞIKLI

Hece mi, Aruz mu?

Üstat Filozof Rıza Tevfik diyor ki...

.....

II.

Arap lisanının tabii (bünye) si yani uzviyeti o kadar bu vezne uygundur ki Arap kelimelerinin hepsi de sınıflarına göre aynı şekilde, aynı vezindedir. Âdeta bir fabrikadan çıkmış (vida), (çivi) ve (düğme) gibi birbirinin aynıdır. Bütün fiiller, (fiil, if'al, tef'il, müfaale, infial, istif'al) gibi nümunelerin aynıdır ve tabii aynı vezindedirler. Bu fiillerden (müstak dervê olan ismi failler, ismi meful'ler, sıfatlar da öyledir. Binaenaleyh bizim Türkçemiz ve Fransızların Fransızcası için (parmak hesabı) ne ise Arapça için de bu (failâtün, mefailün, failün) kalıplarının mecnuundan ibaret olan vezin sistemi aynen olur.

Bu arap vezni İslâmiyetin galebesi ve Arap kültürünün bütün İslâm memleketlerine intişarile, evvelâ İranda kök tutmuş ve kabul olunmuş ve daha muntazam ve yeknesak olarak biraz da ıslah edilmiş; ondan sonra İranı istilâ eden (Selçuk ya da Salçık) Türkleri tarafından müslümanlıkla beraber kabul edilmiş, sonra bizim Osmanlı Türklerinin de o Selçukların saltanatına, dinine, kültürüne vâris olması hasebile resmen bize geçmiştir. Fakat bu ecebî mânevîyetinin ve kültürünün Türklerle galebesine rağmen asıl kalabalığı teşkil eden cahil halk kütlesi kendi arzularıyla Arap dinini ve şariatini ve bir çok âdetlerini bile kabul ve hâlâ da kısmen muhafaza ettikleri halde, kendi şarkılarını, destanlarını, hâsılı şiirlerini, kendilerine mahsus olan parmak hesabı üzere tartip etmişlerdir. Şu halle takılırsa Türklerin ve Osmanlı Türklerinin milli aruzu parmak hesabı olmak gerektir. Bunda hiç şüphesiz yoktur!..

Bu Arap veznini tahlil edersek mahiyeti kolaylıkla ve sarahatle an-

laşılır. Yine benim ittihaz etmiş olduğum usul ile bu tahlil çok kolay olur.

Arap kelimeleri zaten ve tabiaten mevzundur demişim. Her kelime hecelerden mürekkeptir. Arapça hecelerin bir kısmı uzun, bir kısmı da kısadır. Bu iki türlü hecenin muntazam ve muttarit bir suretle cümlede birbirini takip etmesi şüphesiz, cümleye bir âhenk verir. Yine telgraf alfabesini işaret olarak kullanıp (tim-sali-symbolique) bir surette muhtelif heceleri ve vezin kışelerini tâyin edeyim:

Akşam Kuşları

Bırakın gölgeniz luzasını cümde,
Ey uçan kuşlarım beni kermayın.
Dostların hayalî gezen odasında
Daldığınız uykudan uyandırmayın...

Sormayın kimindir şu senef yalı,
Ve hana hülyalar fısıldayan kim.
Dün akşam yarıda kalan masah,
Anlatın yeniden dinliyeceğim...

Hamdi İŞKLI

(*) Samit bir harf yani consonne ile kısa bir sait harf, yani (voyelle) bir kısa (hece-syllabe) teşkil eder. Fakat bu suretle teşekkül eden hecenin saiti uzun okunmak lâzımgeliyorsa o hece uzundur. Kısa heceyi şöyle (.) bir nokta ile, uzun olanı da bir çizgi (—) ile temsil edersek (vezin kışeleri) ni pek basit bir surette gösterebiliriz. Çünkü her kışenin hususiyeti mutlaka bu iki türlü hecenin

(*) Evvelî (Salt-voyelle) mukabil (harf-i imlâ), (Savf-consonne) de (harf-i hece) yani voyelle demektir.

hususî bir surette istif edilmiş olmasıdır. Lâkin bir üçüncü nevi hece de var ki onda iki samit harfî bir kısa sait cezmetmiştir yani birbirine bağlanmıştır. (Gün), (dün), (sen), (ben), (gel), (git), (göl), (tül) ve daha bir çok emsali gibi. Bu türlü heceler de uzun sayılır. Bir kaç vezin kışesi alıp, nokta ve çizgi ile kısa ve uzun heceleri gösterelim:

(Mefailün), (failâtün), (müstefailün).

Şu üç kalıbın birincisi (Bahr-i-hezec), ikincisi (Bahr-i-remel), üçüncüsü (Bahr-i-recez) dedikleri üç muhtelif vezinlerin, müstakil kışeleri, tekerlür eden unsurlarıdır.

Nokta ve çizgi ile yazalım:

(. — — —) me fâ i lün (— — —)
Bahr-i-hezec
(— — —) fâ i lâ tün (— — —)
Bahr-i-remel
(— — —) müs tef i lün (— — —)
Bahr-i-recez

Olur. Bu işaretlerle pek açıkça görülüyor ki bu üç türlü (vezin) in husulüne yegâne sebep, her kışede hafif hecenin muhtelif yerlerde bulunmasıdır. Birinci nümune (yani Bahr-i-hezec kışesinde), dört hecenin birincisidir. İkinci nümune (yani Bahr-i-remel kışesinde), dört hecenin ikincisidir. Üçüncü nümune (yani Bahr-i-recez kışesinde) dört hecenin üçüncüsüdür.

Arap vezinleri hakkında yazılan şeylerden ve beyan edilen mülâhazalardan anladığuma göre — erbabi arasında — yanlış bir fikir de veran ediyor. Vezin, mensur söze haricîten ârız olmuş ve o sözü tanzim ediyor gibi bir zan, zihinlere tahakküm ediyor galiba!.. Benim anlayışım doğru ise, öyle bir zan yanlıştır, diyeceğim. Her kelime — hele şu konuştuğumuz Türkçede! — Arap vezinlerine tamamiyle uyar. Çünkü Arap ve-

(Lâtfen Sahifeyi çeviriniz.)

Dillenir!

Gün nurunu süzer candan
Yedi kollu gümüş şandana
Bu ilâhî ihtisamdan
Rengârenk minber dillenir.

Nakleder en güzel şîrî
Dinimin muhayyel pîrî.
İçerken gönül tekberi
Yedi kat mermer dillenir.

Aşk yayılır ince ince
Kubbenin genişliğince
Müezzin «Allah» deyince
Oymalı kemer dillenir.

Duadır en içli beste
Mevlûdu arayan seste
Gönül susarken, kafeste
Toz tutmuş güller dillenir.

Dilek, uyanır hülyada
Âyet âyet gelir yâda.
Yeşil çiçekli baharda
Yer gök beraber dillenir.

FFYZİ HALICI

zinlerinin mahiyeti, kısa ve uzun hecelerin bir cümlede teakubunu hususî şekillere göre tanzim etmekten ibarettir. Bizim halkımız her gün geliş-güzel kullanmakta olduğu lisan ile çok kere mevzun söz söylüyor da, aruzdan, vezinden ve bizim edebiyat dedikodularımızdan zerre kadar haberdar olmadığı için ne kolay manzum söz söyleyebildiğini tabii anıyamıyor. Ben, bu dâvanın delillerini birer misal olarak çabucak uydurabilir dim. Fakat Balıkpazarında halkın konuştuğunu dinlemek ile en güzel misaller toplayabileceğime kani olduğum için yavaş yavaş ötede beride dolaştım, şu mevzun ve kusursuz sözleri topladım.

Böyle bir söz olmamıştır kardeşim. Bahr-i-remel: Fâilâtün fâilâtün fâilün

Borcum sana üç buçuk kuruştur Bahr-i-hafif

Sen kendine bak behay kılıksız Bahr-i-hafif

Aman vapur kaçacak gayret et biraz oğlum Bahr-ı müctes

Şu baş dönmesinden nedir çektiğim. Bahr-ı müctes

— Sonu gelecek sayıda —

Yazan: Adnan GİZ

Tarih Muhakemesinde Sultan Hamit

Orijinal buluşlar yalnız edebiyatta hoşâ gider. Tarihin öyle acâip yeniliklere tahammülü yoktur. Abdülhamid'i methetmek gibi müşkül bir dâvayı yüklenen zatın kuvvetli deliller ve vesikalarla dâvasını ispata çalışması arzu olunur.

Halk, siyasi ve içtimai olayların yalnız aktüel ve günlük cephesini görür. Bu olayların mazide kalan köklerle, âtiye uzanan kollarına hiç ehemmiyet vermez. Hükümlerini ancak günlük ihşaslara göre verir. Tarihte, seleflerinin hazırladığı felâketlerin cezasını çekmiş devlet adamları olduğu gibi yine evvelce hazırlanmış muvaffakiyetlerin mirasına konarak halk tarafından alkışlanırsın bahtiyarlar da az değildir.

33 yıl önce Abdülhamidin zulmünden, istibdadından şikâyet edenler Meşrutiyetin ilânından sonra — hemen birbirini takip eyliyen — Bulgaristanın istiklâli, Bosna-Herseg'in ilbaki, 31 Mart ihtilâli, İtalya ve Balkan harbleri gibi felâketlerle karşılaşınca eski şikâyetlerini unutmış ve Sultan Hamit devrini hasretle anmaya başlamışlardır. Yukarıda izah ettiğimiz sebeplerden doğan bu muhakemesiz hırs pidaları, geçen büyük harbin acılarıyla bir kat daha yükselecek o devri idrak etmeyen yeni nesillerin kulağına kadar gelmiştir.

Cocukluğumuzda mektep kitaplarında okuduğumuz yazıların tesirile Kızıl sultan aleyhinde atıp tutarken büyük ninelerimiz sözümüzü keser: «Sus günaha girme! Hâlâ Abdülhamidin ekmeğini yiyoruz.» derlerdi. Abdülhamidin ekmeğine karşı gösterilen bu kadirşinaslık duygusuna daha sonra mantıkî ve tarihî bir kıymet verilmek istenmiş ve zannedersem ilk defa Başkâtıp Tahsin paşa bundan sekiz on sene evvel — tuz etmek hakkı güderek — lûtfkâr efendisinin tarih huzurunda müdafaasını yapmıştı. Lûtfkâr bir efendinin hatırasına karşı yapılan bu müdafaada Tahsin paşa mazur görülebilirdi. 1944

yılıbaşında M. Sami Karayel bu müdafaayı bir methiye şekline soktu ve yıllarca sonra Kızıl sultanı muvaffak olmuş bir hükümdar gibi tanıtmak yolunu denedi. Ben de bir çokları gibi bu yazıyı evvelâ hayretle karşılamış fakat okuduktan sonra mecmuacılık zihniyetiyle, orijinal mevzular bulmak hevesine hamlederek muhterem Karayeli de mazur görmüştüm. Fakat... kıymetli arkadaşım Niyazi Ahmedin hazırladığı Vakıf'ın tarih ilâvesinde — Çınaraltında şiirlerini okuduğumuz — B. Nazif Ben'in, Sami Karayele yaptığı haklı ve pek yerinde tarrizi okuduktan sonra, daima alâkamı çeken bu bahse atılmaktan kendimi alamadım. Evvelâ, muhterem okuyucularına Karayelin makalesini hülasa etmek istiyorum.

Muharrir, «Sultan Hamit müste-bit müdür?» başlığı altında: «İkinci Sultan Hamidi iç yüzünden tetkik ve o devri Tanzimattan sonraki devirlerle mukayese ederek idarî, siyasi, askerî noktai nazarlardan tebarüz ettirmek zamanı gelmiştir. Çok acıptır ki Sultan Hamide Kızıl sultan, müste-bit sultan, kanlı sultan, falan, filân ünvanları verilerek Tanzimat tarihi haricinde bir başkalık izafe edilmiştir. Bunlardan başka cahil, ümmî, korkak, hilekâr, derras sıfatları İkinci Hamidin şahsiyetinde cemolunmuştur» diye makalesine girerek şu sualleri soruyor:

«Hakikaten Sultan Hamit bu vasıflara lâyık mı idi? O cahil, ümmî bir adam mıydı?..

«Sultan Hamit Tanzimat-ı hayriyeye, Meşrutiyete içten gelen bir ifade ile katiiyetle muhalif mi idi?»

Ve bu suallerin ardından derhal şahsî fikirlerini sıralıyor:

Hece mi, Aruz mu?

Üstat Filozof Rıza Tevfik diyor ki...

♦ ♦ ♦ ♦ ♦

Bu fiil mastarından müştak olarak bir çok mânasız kelimeler icat etmişler ki her biri bir (Bahr) m yani — bundan evvelki makalenin nihayetinde tarif ettiğim veçhile — bir nevi veznin, unsuru ve (klîşe) sidir. Meselâ (feûlün) (mefâilün), (fâilâtün), (müstefilün) ve daha bir çok emsali gibi.

Arap veznini diğer vezin sistemlerinden farkettilen mümtaz sıfat, ve bu usulde asıl hüner, evvelce tarif etmiş olduğum vezin sistemindeki gibi — manzum olarak tertip edilecek sözü, samiamıza hususi ve hoş bir âhenk ihsas edebilecek bir veçhile istif edebilmektir. Yalnız Arap vezninde nazım tartibinde esas, kilmelerin kuvvet vurgusunu yani en ağır hecesini, aynı miktarda hafif, yani vurgusuz hecelerle ayırmak değildir. Uzun ve kısa heceleri, böyle muayyen ve mütesavi fasılalarla tanzim etmektir. O halde bir mısradaki bulunan uzun ve kısa hecelerin birbirlerine nispeten vaziyeti Arap vezninde en mühim bir keyfiyet olarak veznin nev'ini tâyin eden esas şart olmuş oluyor. Unutmamalıdır ki bu uzun kısa hecelerin bir muayyen tertibe göre tanzim edilmiş olması şartı yalnız klîşeye aittir; bu klîşeler bir manzumenin her mısraında birden ziyade bulunacağı ve hepsi de hece tertibi itibarile birbirinin aynı olacağı için bu kaide hepsine şamil-dir. Meselâ (mefâilün) tek başına (Bahr-i Hezec) denilen bir nevi veznin esas unsurudur; aynı zamanda da bir klîşedir, çünkü mevzun söz tamamen bu kalıba sokulacaktır. Faraza, eski şairlerimizden Nedimin meşhur bir kasidesi bu vezne uydurularak yazılmıştır

[ge ley fas li/ba ha ran mâ/ye i âra
mü hâ bım sım.]

İşte bu ilk mısra ve tâ nihayetine kadar bu kasidenin her mısraı bu tertip üzere tanzim edilmiş olmak gerktir.

Bazı vezinler birbirine pek ben-

zemez unsurlardan yani klîşelerden mürekkep olabilir; meselâ (bahr-i muzâri') denilen vezin öyledir:

[mef û lü / fâ i lâ tü / me fâ i lü /
fâ i lün.]

şeklinde-dir. Bunun her unsuru bir başka klîşe arzeder, ve buna uydurulacak söz, sırasile bu muhtelif klîşelerin kadrosuna girecek surette tanzim edilmiş olmalıdır. Bu kaide Arap vezinlerinin hepsine hâkimdir.

Küçük Mehmede şîirler: 6

Murada ninni

Murat bahar yüzü güzel çocuğum
Uyu körpiğine rüyalar şinsin.
Uyu köpük kadar şen yavruçüğüm,
Yaşamak sevinci içine sinsin.

Uyu altın kalbli Muradım ninni,
Deli deli akan Fıradım ninni.

Murat şenin için bu oyuncaklar,
Rüyada gördüğün bu taştan bebek.
Açık sana bütün bütün kucaklar,
Boynunun tek borcu hayatı sevmek.

Uyu altın kalbli Muradım ninni,
Deli deli akan Fıradım ninni.

Bu renkli bahçeler bu güzel bayrak,
Hür gökler, denizler bu vatan senin
«Dedenin kanyla sulanmış toprak»
Senden başka değil Murat kimsenin.

Uyu altın kalbli Muradım ninni,
Deli deli akan Fıradım ninni.

Halim Yağcıoğlu

Arap aruzu uzun kısa hecelerin muhtelif fakat tertipleri esas üzerine müstenit olduğu için heceleri kısaca tasnif edelim. Asıl hece iki türlü olabilir, ya uzun ya kısadır. Bir (samit harf = consonne) bir de hafif yani kısa (sait harf = voyelle) bir kısa hece olur. (Mefâilün) unsurunun iptida-

sındaki (me) gibi. Bir samit ile bir uzun voyelle, bir uzun hece husule getirir. (Fâ), (î) gibi. Bazan da iki (consonnes) bir hafif hareke ile meczum yani birbirine bağlı bulunur (lün) gibi. Bu hece uzun heceye, kıymetçe, muadildir; çünkü vezinde tamamile bir uzun hecenin yerini doldurur. Bazan da iki consonnes bir uzun hareke ile birbirine bağlı bulunur ve onu uzun okuruz. Bu da fazla uzundur ve manzum söz söylemek isteyenlere biraz sıkıntı verir.

Şimdi kolaylık olsun diye bu hecelerin kısımlarını böyle (.) bir nokta ile, uzunlarını da şöyle bir çizgi ile işaret edelim:

me = .

fâ = —

lün = —

hâl, şân = ^ olsun pek uzun olduğu için.

Artık şimdi Arap veznile yazılmış ne kadar manzume varsa onların hepsini de bu dört basit işaretle hiç hata etmiyerek tahlil ederek, hangi bahre ve hangi vezne mensup olduğunu gösterebiliriz. Bu tahlile, aruz istilâhında (takti) yani, manzum sözü kesip parçalamak demektir. Vezin istilâflarına başlıca sebep te — takti ile anlaşılacağı veçhile — bir unsur da (veya klîşede! Çünkü her ikisi de birdir!) kısa hecenin veyahut hecelerin yer değiştirmesidir. Bakınız en basit misaline!..

(Mefâilün), (Bahr-i Hezec) in unsurudur. Tertibi şudur: (— — —) tam hezepte manzumenin her mısraı böyle dört kere mefâilün silsilesi olmalıdır; yani şöyle: (. — — — / . — — — / . — — — / . — — —).

Bu basit suretinde görüldüğü ki (Bahr-i Hezec) de unsur dört hecelidir ve kısa hece daima baştadır. Sonra pek basit fakat çok mühim bir şey daha görüyoruz: Bu tertibe göre, hiç bir veçhile iki kısa hece yanyana getirilemeyecek!.. (gibi, seni, beni, bana) gibi her gün kullanmaya mecbur olduğumuz

(Sonu 12 nci sahifede)

Üstat Filozof Rıza Tevfik diyor ki...

(Baş tarafı 7 nci sahifede)

muuz kelimeler var ki ikişer kısa hece-
den mürekkeptirler; demek ki bun-
ları ve emsalini (Bahr-i Hezec) vezin-
lerinin hiç birinde kullanamıyacağız!
Öyle mi?..

Evet öyle!.. Eğer kullanırsanız,
vezne uydurmak için fazla çekmiye
mecbur olacaksınız ki (imale) dedik-
leri hata olur ve Nef'iden Fikrete ka-
dar gelen en muktedir şairler bile bu
nazım hatasından kaçınamamışlardır.
Hem yalnız hezec vezninde değil, bu
(groufre) un yani bu takım'da dahil o-
lan (remel) ve recez) vezinlerinde de
kullanamazsınız, çünkü onlarda da
yanyana iki kısa heceye yer yoktur.

İşte (remel) vezninin hece tertibi:
(fâ i lâ tün) (— . — —).

(Recez) in hece tertibi: (müs tef
i lün) (— . — —).

Burada bir mülâhaza var ki, onu
Arap veznini Türk nazmına her veç-
hile uygun görmiyenlerin iddiası ola-
rak (O. Seyfettin) bey bu risale-
de beyan etmişti. Vâkıa Arap
veznile bazı Türkçe kelimelerin, me-
selâ: Tepebaşı, Gelibolu, Anadolu, se-
vededi, öcünü de alamadı) ve daha
bir çok emsali gibi çok kullanmakta
bulunduğumuz lâfızların hiç bir vez-
ne uyamıyacağı bedihîdir. Çünkü
hepsi de ancak kısa hecelerin birbiri-
ni takip etmesinden hâsıl olmuş yek-
nasak bir silsilesidir. Bunu işaretle
temsil edecek olsak birbiri ardınca yir-
mi dört nokta koymalıyız. Esasen ve-
zinsiz olan böyle kelimeler hakkında
yukarıki iddia doğrudur. Fakat nazım
marifetinde mahir bir şair, bu keli-
meleri başka bir şekilde ifade edebi-
li, fakat geçelim. Yalnız bu kelimeler-
ri, Arap veznine uyduramadığımız i-
çin, Arap veznini bütün bütün kabili-
yetsizlikle itham etmemeliyiz. Arap
veznini kullanarak bugünkü Türkçe
ile şiirin âlâsını söyleyenler de yok

değil!.. Bu klâsik şairlerimizin muvaf-
fakiyeti huzurunda yukarıki iddia,
kuvvetinden çok kaybeder. Böyle sırf
kısa hecelerden mürekkep kelimeleri
ve cümleleri bırakalım; onlar uymaz.
Lâkin bir çok hattâ binlerce Türk ke-
limeleri vardır ki onlar pek mevzun-
dur ve Arap veznine, halis Arap keli-
meleri kadar uyar. Meselâ: (gelir mi-
sin? mefailün veznindedir), (istemez-
dim-fâilâtün), (gelmezseniz-müstefî-
lün) dır. İlâahire... Halk her gün ko-
nuşurken bazan mevzun söz söyler de
haberi olmaz. (Borcum sana üç buçuk
kuruştur), (mefulü, mefailün feulün)
veznine tevafuk eder. (Eli zemmetme,
ne lâzım, hele bir kendine bak) feilâ-
tün, feilâtün feilâtün feilün) vezni-
dedir. Binaenaleyh ahengi uygun ha-
lis Türk kelimeleri ile niçin Arap vez-
nine muvafık manzume yazılamasın?
Erbabı yazınca söz kalmaz!..

Lisanımızı tamamen sadeleştir-
mek ve Türkçe ifade de tercih etmek
maksadını mesleğinde ideal ittihaz e-
den ilk müceddimizin Şinasi efendi
merhum, halis Türkçe ile manzum sö-
ze misal üzere divanında şu kıtayı
iltizamen zikrediyor ki vezni (bahr-i
muçtes) dir, (mefailün feilâtün me-
failün feilün) âhengi ile mümtazdır:

Gören saçın arasından yüzün parıltı-
sını
Sanır ki kara bulutun içinde gün doğ-
muş.
Yanında kan ile yaş içre kaldığım, gö-
ren el
Demez mi kim birini su kızı suya
boğmuş.

Güzel fakat maateessüf altı tane
imale hatası yapmış: (Kâre, buluu-
tun, kaan, birini, sû kızın, suyâ) keli-
meleri zaruret-i vezin için uzatılmış.
Haddizatında bu kelimelerin heceleri
kısa olduğu için hiç uzatılmıyaeaktı.

Ben kendi Türkçe şiirlerimi tet-

★ Bir eserin kusurlarına bakılınca me-
ziyetlerinin gözümlerde büyüdüğü olağan iş-
lerdendir. Jean Rostand

★ Bazı eserlerin yegâne kusuru kusur-
suz, mükemmel oluşlarıdır. J. Rostand

★ Ruhun sağlığını temin eden ahlaktır.
Dollfus

★ Bülbülün nağmesi taş atmakla sustu-
rulmaz. Emile Langlois

★ Güzellik mesut olmağa bir vaattir.
Stendhal

★ Hakikati aramamalı, muhatabımızın
hakikatini ne olduğunu anlamaya çalışmalı.
R. de Gourmont

kik ettim. Her kelime bir vezne teva-
fuk ediyor. Fakat Arap veznile yazıl-
mış bir gazelde bir kasidede olduğu
gibi her mısraın vezni birbirine ben-
zemiyor. Benziyen yalnız teker teker
kelimelerdir, yoksa hiç bir mısraın â-
heng-i umumisi hiç bir vezne uymu-
yor. Bir iki misal arzedeğim:

Çırağan devrini getirdi yâde
Feulân fâilü feulü feul
Sunduğun piyale lâle mi nedir
Fâilün feulü fâilü feil
Lebinde titriyen katrei bâde
Feulü fâilü fâilün feulü
Gonça gül üstünde jale mi nedir
Fâilün mefulü fâilü feil.

Görülüyor ki (fâilü), (feulün).
(feil) gibi Arap vezni unsurunun kı-
rık parçalarından gelişi güzel bir ser-
pinti azediyor. Halbuki bu şiirin mu-
sikisini pek lâtif buluyorlar. Öyle ise
buna sebep bu kırık dökük vezin kı-
rıntıları değildir. Vezin bence musi-
kide (battota) gibidir, asıl şiirin kendi
ahengi (mélodie) si büsbütün başka-
dır. Gelecek son makalemden bu mü-
him meseleyi tetkik ettikten sonra
(Vezin mi?.. Parmak hesabı mı?) su-
aline cevap verip bahse nihayet vere-
ceğim.

Rıza Tevfik

NETİCE:

Şüphesiz millî veznimiz hece, yani parmak hesabıdır.

Yazan: Rıza TEVFIK

Netekim Araplar için kendi vezinleri öyledir, çünkü Arap lisanının (tabii bünyesine = constitution naturelle), uzviyetine, (intisacına = asstructure) pek uygundur; zaten ondan istihraç edilmiştir. Arap lisanında zaten uzun voyelleler çoktur ve hattâ bazan da çok uzun okunur. Elhasna, elhamra, elbeyza gibi; mahrûm, mecûm, malûm gibi; hattâ biz kısaca (Rum) deriz; Arap onu da uzatır (Rûm) telâffuz eder; muhamî, melâmî, suphânî, şânî der. Fariside de uzun heceler hayli uzun ve bir bando muzikada (büyük ziller = cymbales) in ihsas ettiği madenî ve ihtizazlı seda gibi ses veren bir sürü kelimeler vardır; renk, pelenk, çenk, cenk, peşenk, palahenk gibi ki bunlarla ve daha bir çok emsalile pek âhenkli kafiyele yapılabilir. Onun içindir, sanırım ki, Farisi lisanile şiir söylemeye Arap vezni çok uygun düşmüştür. Halbuki cinsiyet itibarile Arap ve Fers kavmi ve lisanı arasında hiç karabet-eseri bulunmamıştır. Biri (Sami, ikincisi arı = Sémitique arien) dir.

İslâmiyetin İranda intişarı ve kökleşip yer tutması üzerine ister istemez Arap dini ile şiiri de İranda makbul oldu idi ve doğrusunu söylemek lâzımgelirse, Arapların cahiliyet yani putperestlik devrinde (hamasî = chevaleresque) şiiri öyle bir kemal derecesine varmıştı ki belâgatte, fesahtta en medenî milletlerde bile öyle şiirler nadirdir. Müslüman İranlılar, kendi lisanlarına uygun düşen Arap şiirinin vezin sistemini, yani tekmi aruzu aldılar, fakat daha ziyade intizama koyarak benimsediler ve kendileri de bazı güzel vezinler icat ettiler

ki Araplarda hiç yoktur. Rûbai vezni ve daha bazıları gibi. Bu Arap vezninde İran müslümanları hârikalar vücuda getirdiler. Yalnız Şehname ve Sofiyane şiirleri zikretmek misal olarak kifayet eder. Sonra bundan takri-

Olur mu ?

— Turgut Demircan'a —

Ötün kuşlar ötün, şakısın dallar,
Bahar başlayınca durmak olur mu?
Coş bağlamam coş ki: Çözülün diller,
Yâr böyle istemiş, kırmak olur mu?

Beyaz yanakların, top top güllenmiş,
Bir sepet içinde nâme yollanmış,
Gündüz bağ yolunda, vuslat dilemiş,
Gece gelmeyince sarmak olur mu?

Zaferim halin var vurulmuş gibi,
Şirin var hayalden örülmüş gibi,
Yârın var vîsalden yorulmuş gibi,
Hiç yavru ceylânı yormak olur mu?

Zafer ARIKBAĞ

ben on buçuk asır evvel, Şimalden Selçuk Türkleri İrana akın ettiler ve o memleketle beraber Anadolunun büyük bir kısmını fethettiler. Sonra da Anadolu ve İran Selçukileri olarak ikiye ayrıldılar; Arabi-i İranî kültürü galip geldi Selçukiler, (hele İran Selçukileri) tamamilen İranileşti ve

onların kültürünü, binaenaleyh edebiyatını ve İranilerin tadil ve ıslah etmiş oldukları aruz veznini de aldılar. Takriben üç asır sonra da Şarktan — Moğol istilâsı sebebiyle Garba doğru hicrete mecbur olan — bizim Türkler yine bir Ertuğrulun riyaseti ile Konyayı payitaht ittiha eden Selçukilere iltica ettilerdi. Ötesi malûm! Bizim Türkler de edebiyat-ı âlimaneyi ve resmî hükûmet lisanını ve mahiyeti itibarile (Arabî İranî) olan kültürü ve aruz veznini tekmi o Selçukilerden aldılar. Sonra Osman oğullarının etraftaki derebeylerine birer birer galebesi üzerine Osmanlı Türk hükûmeti merkeziyete doğru tekâmül ederken ona müvazi olarak o karışık Osmanlı lisanı da bir mütecanis şekle giriyordu. Bu tabii tekâmül Yıldırım Beyazıt zamanında siyaseten ve içtimaiyen tahakkuk ettiği gibi resmî edebiyat lisanı da Mevlût sahibi Süleyman dedenin bu eserinde kemalini gösterdi.

Fakat asıl Türk milletinin kültürü si bütün bu olan biten işlerden kâmil bihaber ve halk kısmı fena halde cahildi. Lâkin onun da hassas bir gönlü, bir takım ananânî, hattâ kendine mahsus bir lisanı ve o lisanla atalarının söylemiş oldukları hakimane sözler, darmımeseller, öğüt düsturları ve türlü türlü şiirleri, koşmaları, kayabaşlıları, türküleri vardı. Bunların asıl kavmi, hayır! Daha doğrusu irki vezinleri (parmak hesabı) idi ki, biz ona hece vezni diyoruz. Bakılsa her lisanın vezni hece veznidir. Fransızların, İtalyanların, İspanyolların ve da-

(Sonu 10 uncu sahifede)

Hece mi, Aruz mu?

Netice

(Başı 8 inci sahifede)

Kuzu eti üç yüze çıkmış,
Bize ne!
Tereyağ yedi yüz yirmiye..
Bize ne!
Holandadan peynir, İskoçyadan kumaş
Gelmez olmuş.
Bize ne!
Bu sene hava çorak gidiyormuş
Köylerde kutluk olacak, deniyor.
Size ne!

İsterseniz-daha türlü türlüünü, dünya ihtilâlini ima eden, orak çekiçten, kızıl renkten bahseden, yahut enternasyonalı sayıklıyan şarkılı, fırtınalı, zelzeleli şiirler de yazabiliriz. Meselâ, şu aralık bir (İlkbahar şarkısı) pek hoş kaçır. Siyasî hâdiseler de sinsî sinsî telmihler yapabiliriz. Meselâ: Rüzgâr şarkımızı söyler, fırtına kurumuş kütükleri devirir, dallarda da çiçekler tomurcuklanır. Böyle bir şiirin tadına doyum olmaz. Fakat bütün bunlar, nihayet bir kelime oyunundan, bir fanteziden fazla bir şey değildir.

Eğer, zayıf karakterli bir adam olsaydım, bizim kozmopolit, solcu münevverlerimizi memnun etmek için bu türlü şeyler yapabilirdim. O zaman (Yurt ve dünya) mecmuasın-lakilerle de can ciğer olurdum. Fakat nasıl yapabilirim? Millî varlığın-lan başka hiç bir şeyi olmıyan, son derece yoksul, son derece zavallı, korun-mıya, sevilmiye muhtaç bir milletin kendini istilâdan, esirlikten kurtar-mak için dayandığı tek ümidini de armayı göze almalıydım. Bunun için nelez, soysuz, devşirme çocuğu, hattâ Türk'e yabancı bir insan olmam yet-mezdi. Apaçık bir müfsit, bir Türk düşmanı, bir alçak olmalıydım!

O. S. O.

ADA NEGRI

Sabah Yıldızı

İtalyancadan çeviren:

ADNAN TAHİR TAN

İtalyan edebiyatının en yeni ve en büyük romancısı İtalyan Akademisi âzasından A D A N E G R I'nin bu emsalsiz romanını pek yakında «ÇINARALTI» yayını neşriyatı ara-sında okuyacaksınız!

PEK YAKINDA

ha bir çok milletlerin de vezni, keli-melerin hecesini saymak ve kafiyele-misraların nihayetlerini tahdit et-mek, durak = césure ile de ortasını ayırıp bir âhenk vermekten ibarettir. Demek ki parmak hesabı belki bütün insaniyetin iptidâi ve esas veznidir.

Türkçeye gelince — hiç şüphe yok ki — asıl millî vezni odur. Hem u-mum Türkler için bu iddia doğrudur. Kara Kırgızların, bir mühim destanı var ki âdeta hatırı sayılır hacimde bir mevzun kitaptır. Vezni yedi heceli misralardan ibarettir ve (4+3) tertibi üzere gider ki bu bizde mâni dedi-ğimiz küçücük ve şiirin kıtacıkların veznidir.

Vezni-i millîmiz gayet basit bir sistemdir. Veznin envayı da çok de-ğildir ve Arap vezni gibi de şeklen mü-tenevvi değildir. Tamamen yeknasak-tır. En uzununu on bir hecelisidir ve or-tasında bir durak vardır. (6+5) ter-tibi ile gider. Bir de on altı heceli var. Dörder heceye taksim edilmiştir. (4+4+4+4) dir. Yunus Emrenin he-men bütün manzumeleri bu tertipte-dir (*).

On bir heceliden maada sekiz he-celisi de vardır. (4+4) gider. Bu ve-zinde çok türküler vardır. Sonra yedi heceli (4+3) ile daima maniler söy-lenmiştir. Bu hecede bazı türküler de vardır. Beş hecelisi ile bir takım bil-meceler söylenmiştir:

Çünçinli hamam,
Kubbesi tamam.
Bir gelin aldım,
Babası imam.

Gibi ki eski piri-yol saatleri için uydurulmuştur.

(*) Dikkate şayandır ki her dört hece-den sonra bir (durak = césure) yapmak, bir vezin (cadence) 1 ve intizamı ihsas ediyor. Rahvan giden bir atın gidişinde duyabildi-ğimiz gibî..

Dörtlüsü de var ki onda da bil-mece söylenmiştir. Şu misal cidden güzeldir.

Dağdan gelir
Taştan gelir,
Eğertenmiş
Aslan gelir.

Türkçe, asıl Türkçe lisanile ve A-rap veznile şiir söylemek bazı kelime-lere göre hakikaten pek güçtür, zira bizde bir çok kelimeler var ki hep ha-fif hecelerden mürekkeptir. Gelibolu, ve emsali gibi. Hattâ bir uzunca cüm-le söyleriz de hep hafif hecelerden i-baret olabilir.

Geliboluya gidemedi işini de gö-remedi, gibi.

Fakat gariptir ki, bizde küçük kızlar oyun icat ederler ve onlarla te-ganni edilen mevzun söz de uydurur-lar ki bazıları hep hafif heceden iba-rettir. (Eveleme, geveleme; deve ku-şu kovalama) gibi ki (4+4+4+4) şeklinde on altılık vezin aynıdır ve heceleri hep kısadır.

Anlaşıyor ki saf Türkçenin vezni budur. Fakat lisanımız bugün-kü halinde yani her halde az çok ma-ğ-şuş olursa Arap veznile yine şiir ya-zan bulunabilir. Bu da büyük bir gü-nah olmasa gerek.

İşte bütün vezin meselesinin hü-lâsası ve hâkikati bence bundan iba-rettir. Bu mülâhazat vezne taallûk e-der. Mélodie, rythme, âhenk bahsi ile hiç bu tafsîlâtın alâkası yoktur. Ya-l-nız nazma aittir şiire de-ğil!..

Rıza Tevfik

